

PAPPAN, POGROMEN OCH PARALLELLEN

LÄRARHANDLEDNING

[I ett samarbete med Natur & Kultur ger vi efter föreställningen alla skolelever varsitt exemplar av Hedi Frieds bok *Frågor jag fått om förintelsen*]

Lärrarhandledningens delar

Bakgrund

Det är en fördel om eleverna har grundläggande kunskaper om mellankrigstiden och Nazisternas väg till makten, Förintelsen och om judarnas situation i Rumänien. Detta för att de ska kunna relatera till den faktiska kontexten när de ser pjäsen. Därför kan det vara bra att man som lärare går igenom denna period översiktligt med dem innan man besöker teatern. Till hjälp finns en länk till Forum för levande historia samt en sammanfattning av den gällande perioden i Rumänien.

Porträtten

Porträtten av Sebastian, Adriana och hennes far Lucien kan användas efter att eleverna har sett pjäsen för att förtydliga eller förstärka kopplingen till den autentiska berättelsen som pjäsen grundar sig på. Att läsa dem innan kan förstöra elevernas upplevelse av pjäsens innehåll och syfte.

Koppling till kursplanen

Förslag på vilka moment i historia och samhällskunskap i LGR 22 och LGY 22 som pjäsens innehåll kan kopplas till. Dessa ämnen har de mest självklara kopplingarna men pjäsen kan förstås även användas inom andra ämnen såsom svenska och bild.

Analysmodellen

För att eleverna ska få reflektera kring pjäsens innehåll har vi använt oss av analysmodellen och eleverna kan gärna diskutera frågorna enligt modellen i mindre grupper. Diskussionsfrågorna återfinns under rubriken *Analysmodellen - hur talar man om teater i klassrummet*.

Övningar kring civilkurage

Det fanns människor på olika nivåer i samhället som protesterade mot nazismen och som hjälpte judar på många olika sätt. I denna text finns exempel på personer som både nämns i pjäsen eller som hade koppling till Rumänien. Till dessa berättelser följer en fyra hörns övning kring civilkurage där eleverna får ta ställning själva.

Gestaltningsovningar

I den här övningen får eleverna själva gestalta några scener ur pjäsen. De får sedan göra om slutet och genom det försöka komma fram till vad som krävs för att man ska agera i en situation som inte känns bekväm.

Övningar kring förskjutning av värderingar och ord

Förintelsen av judar skedde stegvis och började under mellankrigstiden med förtryck och anti-judiska lagar och slutade med massmord. I den här övningen får eleverna fundera över de fem stegen i Förintelsen och fundera över om dessa delar kan identifieras i pjäsen. En del i detta var också de ord som användes om judar, ord som från början var oacceptabla blev normaliserade med hjälp av bland annat propagandan.

Det demokratiska perspektivet

Diskussionsövningar kring mänskliga rättigheter och hur vi behandlar människor idag som flyr från krig och förföljelse på liknande sätt som judarna gjorde under andra världskriget.

Bakgrund

Om mellankrigstiden, nazismen, Förintelsen och andra världskriget finns mycket information på [Forum för levande historias webbsida](#), och texter om antisemitism, då och nu, finns hos [Svenska Kommittén mot Antisemitism](#).

Forum för...

Forum, lättläst

SKMA

Mellankrigstiden och andra världskriget i Rumänien

Vid [andra världskrigets](#) utbrott 1939 förklarade sig Rumänien neutralt men tvingades av [Sovjetunionen](#) och Tyskland att lämna ifrån sig stora landsdelar (norra Bukovina och Bessarabien - dagens Moldavien) till Sovjetunionen. Generalen Ion Antonescu utnämndes till regeringschef och han styrde landet likt en diktator.

Ion Antonescu

Under hösten 1940 utövade Hitler påtryckningar på Rumänien för att de skulle ansluta sig till axelmakterna (Tyskland, Italien och Japan). Rumänien anslöt sig officiellt den 23 november. Redan tidigare på hösten hade tyska trupper placerats där. Den främsta anledningen var att skydda de rumänska oljefälten. På grund av kriget avbröts Europas handelsutbyte med Nord- och Sydamerika. Eftersom större delen av all olja importerades därifrån blev det stor brist på olja och bensin i Europa. Under

kriget var Rumänien det enda land som kunde förse Tyskland med olja.

Stora rumänska arméstyrkor deltog aktivt i anfallet sommaren 1941 mot Sovjetunionen (operation Barbarossa). Rumänien fick då tillbaka norra Bukovina och Bessarabien samt ytterligare en gåva från Hitler - Transnistrien. Ett territorium på cirka 16 000 kvadratkilometer, beläget i sydvästra Ukraina, avsett att användas som dödsfält för rumänska judar och för de inhemska ukrainska judarna. I september samma år började systematiska deportationer av rumänska judar dit, främst från Bessarabien och Bukovina, men även (rumänska) Moldavien och under andra halvan av 1941 överträffade Antonescu Nazityskland i folkmordet på Europas judar. Den rumänska regeringen förberedde sig inte för att hysa tusentals människor i Transnistrien, folket placerades istället i råbaracker utan rinnande vatten, el eller latriner. De deporterade och inspärrade judarna om-

kom av hunger, kyla och tyfus. Och kulor. Observera att området inte är det samma som den nuvarande regionen Transnistrien, som är en pågående politisk fråga mellan Ryssland, Moldavien och Ukraina.

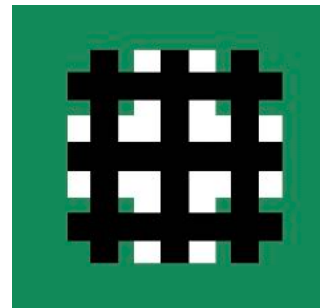
Antonescus regim störtades i augusti 1944 och landet bytte sida i kriget.

Järngardet

Järngardet var en rumänsk militant revolutionär fascistisk rörelse och politiskt parti som grundades 1927 av Corneliu Codreanu som "Ärkeängeln Mikael's Legion" eller legionär-rörelsen. Den var starkt antidemokratisk, antikapitalistisk, antikommunistisk och antisemitisk. Den skilde sig från andra europeiska höger rörelser under perioden på grund av sin andliga grund, eftersom järngardet var djupt genomsyrat av rumänsk-ortodox kristen mystik.

Rörelsen förespråkade nationalistiska och fascistiska idéer som betonade den rumänska nationens "renhet" och precis som nazismen förespråkade de våld som ett sätt att uppnå sina mål. Under större delen av 1930-talet var Järngardet en oppositionsrörelse och de hade en betydande politisk och social påverkan under tidsperioden. De genomförde våldsamma aktioner mot politiska motståndare och judiska samhällen. De utmanade den dåvarande regeringen och försökte även skapa en egen "nationell revolution", vilket blev deras fall 1941.

I september 1940 bildade Antonescu regering tillsammans Järngardet - Nationella Legionär Staten. En mängd anti-judiska lagar infördes, som "rumäniseringslagar", vilka berövade den judiska befolkningen deras egendom och fördelade den bland anhängare av den nya regimen. Detta skapade en atmosfär där antisemitism sågs som legitim och till och med sanktionerad. En stor spänning uppkom mellan Järngardet och Antonescu, på grund av Järngardets beslag av judisk egendom. Oenigheten handlade inte om själva rånet utan om metoden och slutdestinationen för den stulna egendomen. Antonescu ansåg att det skulle ske gradvis, genom expropriation och en ordnad process med antisemitiska lagar, nu skedde det på ett sätt som var skadligt för den rumänska ekonomin, den stulna egendomen gynnade bara legionärerna och deras medarbetare. I januari 1941 gjorde legionärerna uppror och försökte störta Antonescu. De tog över polisstationerna, radion och pressen och skyllde kaoset på judarna. De satte parallellt igång en organiserad pogrom mot Bukarest judar, för att ge legitimitet åt upproret och för att likställa legionärernas motståndare med judiska sympatisörer. Det gavs order att sätta eld på de judiska stadsdelarna och folkmassor storkände judiska hem, synagogor och andra institutioner. Legionärernas högkvar-

Järngardet

ter blev tortyrcenter och judar som kidnappades från sina hem fördes dit. Kvinnor våldtogs. Under upproret och den parallella pogromen dödade Järngardet 125 judar och 30 soldater dog i konfrontationen med rebellerna. Efter detta förbjöds rörelsen och 9 000 av dess medlemmar fängslades.

Judarnas situation i Rumänien

Rumänien var, precis som Ungern och Bulgarien, allierade med Tyskland och anti-judiska lagar infördes under mellankrigstiden. Den rumänska regeringen var starkt antisemitisk, men vägrade av olika politiska skäl att deportera landets judar till Förintelselägren i Tyskland och Polen. Över hälften av Rumäniens judar mördades istället av rumänska armén, insatsstyrkor, såsom Järngardet, och av tyska Einsatzgruppen.

Många judar i Rumänien tvingades att bo i getton, deporterades till Transnistrien och var utsatta för svält, sjukdomar och misär. Massakrer där judar sköts, vid sina hem eller i skogen, var vanligt förekommande. Både militära och civila enheter deltog. Järngardet var medskyldiga och aktiva i dessa massakrer.

Den första storskaliga massakern ägde rum i Iasi 1941, under ledning av Antonescu med stöd av nazistiska enheter. 13 622 judiska invånare mördades under en dryg vecka. Odessa-massakern och Bogdanovka-massakern är två andra exempel på massmord på judar utförda av Rumänien.

Sammanfattningsvis så genomfördes Förintelsen i Rumänien av Rumänien. Ungefär hälften av Rumäniens 750 000 judar mördades under Förintelsen.

Förföljelser av judar i Rumänien - sammanfattning

1937: Den fascistiska regeringen i Rumänien, Cuza-Goga, införde åtgärder som diskriminerade judiska medborgare. Till exempel begränsningar för judiska yrken och affärer, "Jude" skulle betecknas som ras, inte religionstillhörighet.

1940: Efter andra världskrigets utbrott förlorade Rumänien områden till andra länder vilket ledde till en ökad antijudisk propaganda och ökade förföljelser mot judar. Med början 1940 och fram till 1944, antogs 32 lagar och 31 dekret mot Rumäniens judar. Judar fick inte vara med i armén, de blev istället tvingade till "obligatorisk samhällstjänst", de som inte kunde delta fick böta, eller blev deporterade till Transnistrien.

1941-1944: När Rumänien anslöt sig till Tyskland i kriget 1941 (och mot Sovjetunionen) deltog rumänska armén i ockupationen av områden i östra Europa. Det så kallade Transnistrien (sydvästra Ukraina) överläts av Hitler till Rumänien för att använda som dödsfält. Deportationer av rumänska judar börjar.

Hundratusentals rumänska och inhemska ukrainska judar mördas där, eller dör av svält, sjukdomar och köld.

Porträtt

Mihail Sebastian var en rumänsk författare, dramatiker och journalist. Han föddes den 18 oktober 1907 och dog den 29 maj 1945. Han var en viktig personlighet i den intellektuella och kulturella kretsen i Rumänien under mellankrigstiden.

Mihail Sebastian

Sebastian är känd för sin dagbok, som han skrev mellan 1935-1944. Den ger en djup inblick i den politiska och kulturella stämningen i Rumänien under dessa år. Han beskriver den ökande antisemitismen och den politiska instabiliteten. Han var jude och beskriver därmed hans egna upplevelser av antisemitism och de svårigheter som judar mötte under perioden.

Dagboken ger en trovärdig skildring av det långsamt krypande förtrycket på alla nivåer i det rumänska samhället. En stor del av de högtbildade, många av Sebastians kollegor och närmaste vänner, sluter upp bakom de spirande fascistiska rörelserna och hans eget utrymme blir allt mindre.

Dagboken är inte bara en krönika över de mörkaste åren av europeisk antisemitism, utan också en författares anteckningar om det dagliga arbetet i skuggan av världspolitiken. Här finns noteringar om böckerna han läser, den klassiska musiken som rattas in från de utländska radiostationerna, ansträngningarna och tvivlen, motgångarna och framgångarna.

Mihails arbete avbröts av andra världskrigets händelser i Rumänien. Han förolyckades sedan i en tragisk trafikolycka vid krigsslutet. Hans verk och dagbok har översatts till flera språk och han ses som en viktig röst för de intellektuella judar som levde i Rumänien före och under kriget.

”Pappan, pogromen och parallellen” bygger till stor del på Sebastians personliga berättelser och upplevelser ur dagboken.

Lucien Savin

Lucien Segall föddes 1923 i Bukarest, i en judisk sekulär familj. Vid 6 års ålder började han spela fiol och som 15-åring kom han in på Musikakademien i Buka-

rest. Under kriget utförde han "obligatorisk samhällstjänst", dvs tvångsarbete, både i Bukarest och i olika koncentrationsläger i Rumänien. Han var under tre månader i koncentrationsläger i Transnistrien. Han spelade även i den judiska symfoniorkestern i Bukarest under kriget. Det fanns (otroligt nog) både en judisk teater och en symfoniorkester som, med ett antal begränsningar, tilläts verka. Efter kriget bytte han efternamn, från Segall till Savin, för att kunna göra karriär som violinist. Han var under flera år konsertmästare på Operan i Stockholm. Han gick bort 2009.

[Klicka här för mer info](#)
eller skanna koden >>>

Adriana Savin

Föddes 1975 och är Lucien Savins dotter.

Adriana hade en nära och kärleksfull relation med sin pappa. Hon försökte under åren fråga honom om hur det var att leva som jude i Rumänien under Andra världskriget, men upplevde att det var svårt för honom att berätta. Han kunde framhålla de positiva konsekvenserna av kriget, som att hans "Gud" - tonsättaren och violinisten George Enescu - under kriget kom hem till Bukarest och att pappan fick se honom spela live. Är det en typisk överlevnadsstrategi; fokusera på det som var bra? Eller så blev hennes pappa så drabbad av något minne när han försökte berätta så att han började gråta. Idag tänker Adriana att pappan "överlevde" - mentalt och känslomässigt - tack vare musiken och fiolspelandet, men att han pga trauman från kriget stängt dörren mot det mesta av dåtidens Rumänien och mot sin judiska bakgrund. Det lämnar henne med stora kunskapsluckor, många frågor och en stark längtan efter att känna sina rötter.

Koppling till kursplanen LGR-22

Kursplan 7-9, ämnet historia.

Undervisningen i ämnet historia ska syfta till att eleverna utvecklar sitt historiemedvetande och sin historiska bildning. Det blir möjligt genom att eleverna i undervisningen får utveckla kunskaper om historiska förhållanden och historiska begrepp, får insikter i hur historia skapas genom tolkningar av källor samt utvecklar förståelse för hur historia kan brukas i olika sammanhang. På så sätt får eleverna förståelse för hur det förflutna har format nutiden och därmed präglar våra förväntningar på framtiden.

Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur vi kan veta något om det förflutna genom historiskt källmaterial. Eleverna ska också ges förutsättningar att utveckla förmågan att ställa frågor till och värdera källor som ligger till grund för historiska kunskaper. Arbetet med källor ska även ge eleverna förutsättningar att leva sig in i det förflutna.

Centralt innehåll:

- De båda världskrigen, deras orsaker och konsekvenser
- Förtryck, folkfördrivningar och folkmord
- Förintelsen
- Människors motstånd mot förtryck

Kursplan 7-9, ämnet samhällskunskap.

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska syfta till att eleverna utvecklar förtrogenhet med demokrati och mänskliga rättigheter. Den ska bidra till att eleverna tillägnar sig kunskaper om värden och principer som utmärker ett demokratiskt samhälle samt om demokratiska processer och arbetsätt. På så sätt ska undervisningen ge eleverna förståelse för vad det innebär att vara en aktiv och ansvarstagande medborgare.

Centralt innehåll:

- Kränkningar av de mänskliga rättigheterna i olika delar av världen och internationellt arbete för att främja mänskliga rättigheter.
- Friheter, rättigheter och skyldigheter i demokratiska samhällen.

LGY 22**Kursplan Historia 1b**

Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla sin historiska bildning och förmåga att använda historia som en referensram för att förstå frågor som har betydelse för nuet och framtiden, samt för att analysera historiska förändringsprocesser ur olika perspektiv. Eleverna ska också ges möjlighet att utveckla förståelse av olika tiders levnadsvillkor och förklara människors roller i samhällsförändringar. Undervisningen ska bidra till insikt i att varje tids människor ska förstås utifrån sin tids villkor och värderingar.

Historia används för att både påverka samhällsförändringar och skapa olika identiteter. Undervisningen ska därför ge eleverna möjlighet att utveckla förståelse av och värdera hur olika människor och grupper i tid och rum har använt historia, samt möjlighet att reflektera över kulturarvets betydelse för identitets- och verklighetsuppfattning.

I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att arbeta med historiska begrepp, frågeställningar, förklaringar och olika samband i tid och rum för att utveckla förståelse av historiska samhällsförändringar. Att arbeta med historisk metod ska ingå i undervisningen. Det innebär att eleverna ska ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor samt använda olika teorier, perspektiv och verktyg som förklarar och åskådliggör historiska förändringsprocesser.

Centralt innehåll:

- Industrialisering och demokratisering under 1800- och 1900-talen i Sverige och globalt samt viktiga globala förändringsprocesser och händelser, till exempel migration, fredssträvanden, internationellt samarbete, mänskliga rättigheter, diktaturer, folkmord, konflikter.
- Långsiktiga historiska perspektiv på förändrade maktförhållanden och olika historiska förklaringar till dem.
- Olika historiska frågeställningar och förklaringar när det gäller långsiktiga historiska förändringsprocesser som speglar både kontinuitet och förändring, till exempel olika syn på människors värde.
- Historiskt källmaterial som speglar människors roll i politiska konflikter, kulturella förändringar eller kvinnors och mäns försök att förändra sin egen eller andras situation. Olika perspektiv utifrån till exempel social bakgrund, etnicitet, generation, kön och sexualitet.
- Hur individer och grupper har använt historia i vardagsliv, samhällsliv och politik. Betydelsen av historia i formandet av identiteter, till exempel olika föreställningar om gemensamma kulturarv, och som medel för påverkan i aktuella konflikter.

Analysmodellen

Hur talar man om teater i klassrummet

Inom teater och dramatik refererar "analysmodellen" på en metod som används för att analysera och förstå teaterstycken och scenframträdanden på dju-

pet. Modellen hjälper bl.a. elever att granska olika aspekter av ett teaterverk för att tydliggöra dess innehållsliga avsikter samt konstnärliga och estetiska val.

Vi har utgått från analysmodellen när vi har skapat följande diskussionsfrågor för att hjälpa dig som lärare att efterarbeta pjäsen i klassrummet.

Modellen är till för att hjälpa eleverna att förutsättningslöst analysera och tolka pjäsens innehåll. Den är användbar som grund för en diskussion när eleverna har sett pjäsen, gärna i mindre grupper.

1. Försök att sammanfatta vad pjäsen handlar om. Vilka är huvudkaraktärerna? Vilka teman tar man upp? Var utspelar sig handlingen? I vilka tidsperioder?
2. Gör en analys av huvudkaraktärerna i pjäsen:

Adriana:

Vem är Adriana och vad försöker hon förstå i pjäsen? Vad får hon reda på? Vad får hon inte reda på? Varför tror du att hon inte ställde fler frågor om hur hennes pappa hade upplevt krigsåren? Varför tror du att Adrianas pappa hade gått i en katolsk skola och varför gav Adrianas farmor henne en kristen amulett trots att de var judar?

Sebastian:

- Hur identifierar sig Sebastian? Som jude eller Rumän?
- Hur beskriver Sebastian det som sker i Rumänien mot judarna? Sebastian tvingas lämna salen under en föreläsning i juridik? Vad får hans studiekamrater att agera så? Vad tror du att hans "käre vän" egentligen menar när de diskuterar judarna i Rumänien under deras gemensamma middag?
- Han återger även upplevelsen av pojkarna som skriker "Död åt judarna" och ingen människa protesterar, vad har hänt med värderingarna hos de människor som låter det passera?

Adrianas pappa:

Adrianas pappa Lucien väljer att inte berätta det han varit med om för Adriana. Är det ett medvetet val tror du? Pappan säger att det var sällan som judar i Rumänien for illa. Varför säger han så? Vad menar Adrianas pappa när han säger att "Rumänien tog hand om sina judar"?

3. Pjäsens tema och innehåll:

- Vilka teman tar pjäsen upp? Lista så många du kan. Finns det något särskilt tema du tycker är särskilt viktigt? Vilket och varför?

- Hur tolkar du pjäsen? Vad säger den om historien och om nutiden?
  - I en del av pjäsen talar man om fördomar. Vad är en fördom? Vilka fördomar har du hört någon uttrycka? Vad kan fördomar leda till?
  - Adriana lägger ett pussel för att ta reda på vad hennes pappa hade upplevt under kriget. Vilka är dessa pusselbitar och hur sätts de ihop i pjäsen? Blir pusslet fullständigt?
4. Hur är scenen uppbyggd? Hur förstärker kostymer, ljud och ljus pjäsens innehåll?
  5. Vilket språk använder huvudkaraktärerna? Ibland använder Sebastian näst intill poetiska fraser:

“Sanningen kan aldrig kamoufleras. Hur djupt nere den än må dölja sig under alla falsifikat, under alla lögnar, under alla förvillelser, hur fruktansvärt den än har deformerats så tränger sanningen ändå igenom, glimmar till, andas..”

Vad vill Sebastian säga med detta stycke tror du?

6. Hur tror du att regissören har valt ut pjäsens delar? Varför blandas Adrianas berättelse med Sebastians? Varför finns det stycken i pjäsen som handlar om nutid?
7. Vad tar du med dig av din upplevelse och tolkning av pjäsen? Tror du att alla som ser pjäsen tar med sig samma sak? Om inte varför?

Civilkurage

I pjäsen berättar Adriana om en utflykt som åttaåring när hon besöker Israel: “Vi går mot en stor, ljus, fyrkantig byggnad, på ena sidan är en massa små träd planterade med jämna avstånd. Framför alla träd står skyltar med namn. Jag får förklarat att varje träd är planterat till ära och minne av hjältar som räddade människor under andra världskriget, och nu letar vi efter Raoul Wallenbergs träd, han var en svensk sådan hjälte. Vi hittar trädet, det är litet, men där står hans namn.” Raoul Wallenberg räddade tusentals judar i Ungern under Förintelsen genom att dela ut så kallade skyddspass. Han var en av många som riskerade sitt eget liv för att rädda andra under den här perioden.

Raoul Wallenberg gjorde fantastiska insatser under andra världskriget och är känd över hela världen. Men man behöver inte vara en världskänd diplomat

som räddar tusentals för att visa mod och civillikage. Tiotusentals vanliga människor räddade judar under Förintelsen. Många var de civila som gömde judar i sina hem, gav dem falska identitetspapper, gav dem mat och kläder eller tog hand om deras barn.

Även i Rumänien fanns det både civila hjältar som agerade i det osynliga och berömda sådana som gjorde allt de kunde för att rädda sina medmänniskor.

Adrianas pappa berättar om familjens hushållerska Victoria som kom från Österrike och som under pogromerna ljög för att rädda familjen och sa att det inte bodde några judar där. Något som förmodligen räddade deras liv.

Karadja

Diplomaten och prinsen Constantin Karadja räddade över 50 000 rumänska och ungerska judar under Förintelsen med hjälp av diplomati. Ändå är han relativt okänd för de flesta svenskar och rumäner.

Under sina nio år i Berlin såg han hur våldet och antisemitismen ökade. I och med Hitlers maktövertagande 1933 bevittnade han de nya anti-judiska lagarna, bokbål, Novemberpogromen. Allt fler förtvivlade judar sökte sig till den rumänska legationen. Och Karadja försökte hjälpa så många han kunde.

Redan under de första tre åren som generalkonsul ska han ha utfärdat över 27 000 skyddspass för judar av rumänsk härkomst, vilket ledde till att de kunde fly landet.

När den tyska ordern om att alla judiska pass inte längre var giltiga (1941) – och som senare ersattes med nya pass stämplade med ett "J" – beordrade Karadja sin personal på konsulatet att istället stämpla ett svårtytt "X", något som han förhandlade fram mellan Rumänien och Tyskland. Därmed vågade han det nästan ofattbara: att gå emot sin egen regering.

Vid sidan av denna uppfinningsrikedom för att kringgå de tyska förföljelserna arbetade Constantin Karadja också på diplomatisk väg för att påverka tyska och rumänska makthavare. I flera fall slogs han personligen för enskilda människors öden, med polischefer och andra myndighetsutövare. Det var ett farligt vågspel som till slut kostade honom hans uppdrag som generalkonsul. I juni 1941 knäckte Gestapo på dörren för att informera om att han hade 48 timmar på sig att lämna landet innan hans immunitet gick ut.

Constantin fick inte några utmärkelser för sina insatser. Men 2005 tilldelades han efter sin död "[The Righteous Among the Nations](#)" (Rättfärdig bland folken), Israels främsta pris för icke-judar som delas ut av [Yad Vashem](#), myn-

digheten till minne av Förintelsens offer och hjältar, och som även Raoul Wallenberg har tilldelats. Priset delades ut under en ceremoni på Israeliska ambassaden i Berlin och togs emot av Karadjas sondotter, Irina Manescu.

Berätta gärna dessa historier för eleverna för att de ska förstå att civilkurage kan se olika ut. De används även med fördel för att eleverna ska få en bakgrund till följande övning:

4-hörns övning

Nedan följer en fyrahörnsövning kring temat civilkurage. En fyrahörnsövning går till så att man först läser ett påstående. Sedan ger man eleverna 4 alternativ - 4 hörn (a-d) som de ska gå till beroende på vilket alternativ de väljer. När de har valt låter man någon i varje hörn motivera sitt val. Om någon håller med någon annans argumentation i ett annat hörn, får man chans att flytta sig, innan läraren går över till nästa påstående.

Börja gärna med att förklara att temat är Civilkurage och låt eleverna få svara på vad ordet betyder. Använd gärna ordets delar: "civil" och "kurage" när du förklarar och fråga eleverna vad de tror att dessa ord-delar betyder.

Vad får en person som Constantin att utsätta sig själv för stora risker för att rädda andra? Det handlar om...

1. hjältemod
2. uppoffring
3. en stark inre känsla av att agera rätt
4. att bli känd eller ihågkommen som någon som gjort något bra?

Har du någon gång tagit en risk för att hjälpa någon annan?

1. ja en stor risk
2. nej aldrig
3. ja, men ingen stor risk
4. nej, men jag skulle kunna göra det om jag hamnade i en situation där det behövs.

I vissa yrken som polis eller brandman är civilkurage en god egenskap. Finns det vissa medfödda egenskaper hos personer som söker sig till sådana yrken?

1. ja det gör det absolut
2. nej, vem som helst kan bli polis eller brandman
3. ja, men alla kan utveckla de egenskaperna
4. jag tror inte att någon har medfödda egenskaper, allt skapas av den miljö man växer upp i.

Tänk dig att en kompis skriver elaka saker om en annan person i din klass. Andra personer kan läsa inlägget men inte den person som det skrivs om. Du håller inte med och tycker att det är dåligt gjort. Vad gör du?

1. säger ifrån i en kommentar som andra ser
2. håller med personen i en kommentar som andra ser
3. gör ingenting och låtsas att du inte har läst
4. säger till personen som är utsatt vad din kompis har skrivit

Du ser en okänd människa som blir hotad av en annan okänd person på en busshållplats. Det står andra människor som också ser händelsen. Vad är det troligt att du gör?

1. väntar på att någon annan ska hjälpa personen.
2. går emellan och säger ifrån till personen som hotar.
3. ringer 112 men gör inget mer.
4. låtsas inte se det som händer.

Gestaltning

Fysisk och emotionell gestaltning handlar om hur skådespelarna använder sitt kroppsspråk, sina rörelser och gester för att visa sina känslor och personligheter och avsikter. Hur får karaktärerna sin roll att verka äkta? Det handlar om att visa och dela med sig av karaktärens inre värld.

Röstgestaltning handlar om hur karaktärerna använder sin röst, inklusive tonläge, tempo och betoning, för att förmedla karaktärens personlighet och känslor.

Beskriv gärna dessa typer av gestaltningar för eleverna innan de arbetar med övningen nedan.

Övning

I den här delen kan eleverna få möjlighet att bygga vidare på berättelsen genom att själva gestalta olika scener.

Dela in eleverna i grupper och låt dem gestalta följande scenarier:

- Scenen då Sebastian blir utkörd ur sin föreläsning
- Scenen då familjen gömmer sig och hushållerskan Victoria väljer att inte släppa in förövarna.

- Scenen då Sebastian äter middag med sin vän som är uttalat antisemit.
- Scenen då Sebastian går förbi ett par unga pojkar som skriker hetsord mot judar.

Berätta för eleverna att de ska först spela upp dessa scener men att de sedan ska göra om slutet. Någon karaktär ska göra motstånd och situationen ska sluta på ett annat sätt.

Diskutera sedan med eleverna om vad som krävdes för att situationen skulle sluta på ett annat sätt? Hur skulle man idag kunna agera för att förändra en diskriminerande eller kränkande situation, kanske från ett exempel de själva har upplevt.

Förskjutning av värderingar och ord

I pjäsen beskriver Sebastian hur han oroas av de antisemitiska spänningar som kommer ut i pressen, i radio och på affischer. Hur befolkningen vill hitta en syndabock och därför tar till sig propagandan och stegvis förändrar sina värderingar gentemot judar.

I Rumänien, precis som i många andra europeiska länder, utvecklades förtrycket mot judarna stegvis. Medborgarnas värderingar förändrades steg för steg genom antisemitisk politik och propaganda. Det som först var helt otänkbart förvandlades till att vara fullt ut accepterat i samhället. Gå gärna igenom de fem stegen (nedan) i Förintelsen med eleverna.

- **Identifikation:** Myndigheterna började med att identifiera och märka ut de som ansågs vara "fiender" eller "icke-önskvärda". Detta gjordes genom att införa diskriminerande lagar, tvinga judar att bära en Davidstjärna och registrera dem.
- **Koncentration:** Judar och andra grupper som ansågs hota nazisternas makt samlades i särskilda områden och fångades i koncentrationsläger eller getton. Där utsattes de för hårda arbetsvillkor, svält och misshandel.
- **Deportation:** De förflyttades från sina hem till olika platser, ofta med tåg, till koncentrationsläger och förintelseläger. Många tvingades in i trånga och omänskliga förhållanden under transporten.

- **Förintelse:** I Förintelselägren möttes offren av massmord. Gasning var den vanligaste metoden, där människor fördes in i gaskammare och dödades med giftiga gaser. Andra dog av svält, sjukdomar eller brutala experiment.
- **Efterverkningar och befrielse:** Förintelsen pågick tills allierade styrkor befriade de överlevande från lägren mot slutet av andra världskriget. De som överlevde ställdes inför traumatiska minnen och svårigheter med att återvända till ett normalt liv.

Vilka av dessa delar kan eleverna relatera till utifrån handlingen i pjäsen? Kan man hitta exempel från pjäsen på alla fem steg? Tror du att Förintelsen hade varit möjlig utan dessa steg? Varför / varför inte.

Även språkbruket förändras i takt med att de anti-judiska lagarna tillkom. Det som var förbjudet att uttrycka blev till skällsord och till sist till normalisering.

Sebastian beskriver hur några pojkar skriker "Död åt judarna" och ingen reagerar eller gör motstånd. Diskutera med eleverna hur en sådan normalisering är möjlig?

Finns det exempel idag på ord och uttryck som tidigare varit förbjudna men som idag används och är accepterade och normaliserade?

Det demokratiska perspektivet

I Rumänien, som i många andra europeiska länder under mellankrigstiden, tog man ifrån judarna deras medborgarskap på ett brutalt sätt. De judar som fick chansen flydde för sin liv på riskfyllda resor över hav och land. Många drunknade eller fastnade i flyktingläger. Det som började med till en början outtalade fördomar hade slutat med ett folk mord.

Även idag finns det människor idag som flyr för sitt liv. Precis som Adrianas pappas vänner flydde så flyr människor idag med båtar över Medelhavet.

Vad flyr de ifrån? Hur flyr de? Var hamnar de flesta av dessa människor?

Alla människor har rätt till liv och alla människors lika värde är fastställda i de mänskliga rättigheter som sammanställdes av FN mot slutet av andra världskriget.

Här kan det vara av värde att väcka frågan hos eleverna:

Hur lever vi efter dessa principer idag? Är alla människor lika värda?

Nazismens ideologi handlar bland annat om att man delar in människor i raser och att dessa rangordnas efter vilka som är bättre och sämre. Många människor i Tyskland och i andra delar av Europa drogs till denna rörelse. Vad var det som lockade människor till Nazismen? Finns det liknande rörelser idag som lockar människor till sig? Vad är det i dessa som lockar?

Till, bland annat Sverige, kommer människor idag som söker asyl, skydd från förföljelse och förtryck. Hur behandlar vi dessa människor? Hur ser vi i Sverige på flyktingar och hur har den här bilden förändrats? Idag har vi ett politiskt parti med stort inflytande i riksdagen som påverkar våra värderingar, som förskjuter våra värderingar och vårt språkbruk gentemot människor med annat ursprung. Hur är detta möjligt? Vad har vi lärt oss av historien?

Den sista delen av pjäsen handlar om vad som är historia. Här kan man väcka elevernas tankar kring historia och delaktighet. Är historia det man läser i historieböckerna eller är det vad vi skapar och upplever just nu? Är vi medskapare av historien? Hur mycket påverkar vi som individer det som senare kommer att skrivas om i historieböckerna?